

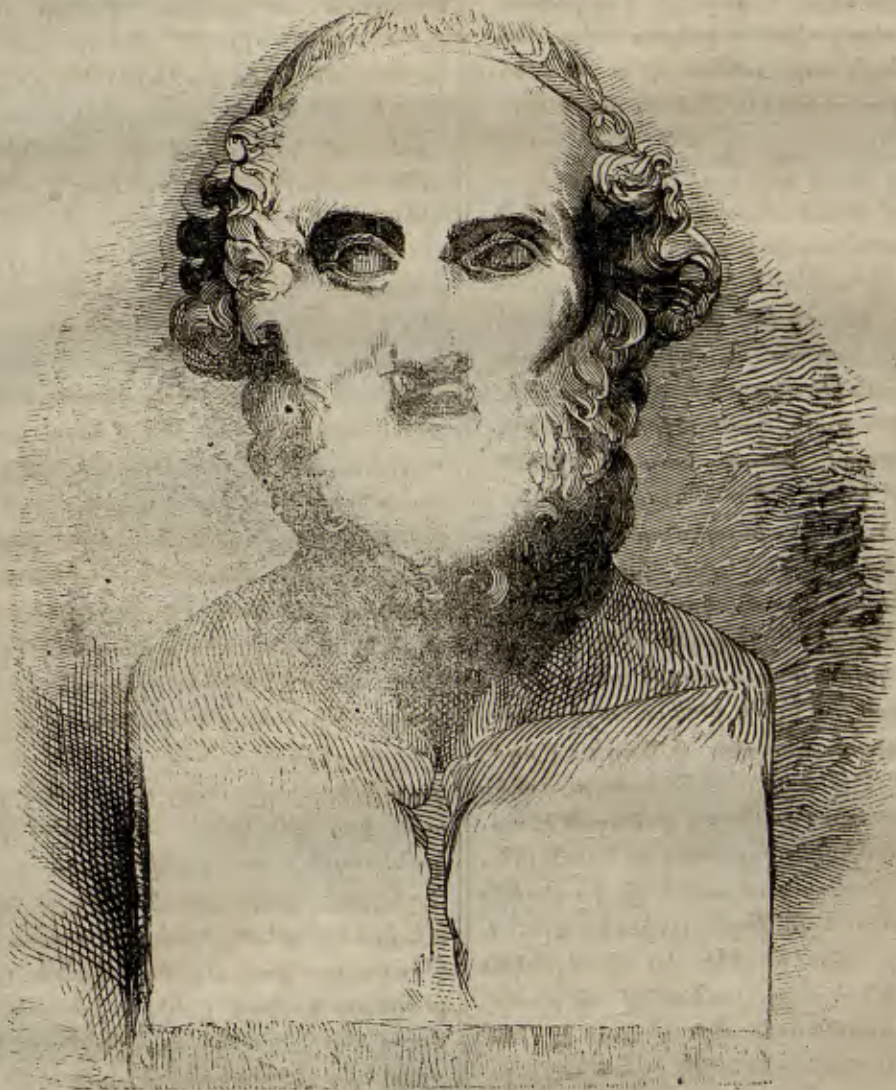
ՀՏԵՄԵՐԷՆ

ՊԻՏԵՆԻ ԳԻՏԵԼԵԸՑ

ՀԵՏՈՐ 6

ՊԵՊՏԵՄԵՐԻ 1.1845

ԹԻՒ 63

Հոգի :

Սեր ընթերցողները գիտեն որ Հոմերոսի
և իր շինած քերթուածներուն վրայով
շատ դարերէ հետէ մեծ վեճաբանութիւն
ներ և հակառակութիւններ եղած են :
Բայց հին ատենի մարդիկները երբեք ու
րայցած չեն ան քերթուածներուն Հոմերո-

սի գործը ըլլալը . և ասիկայ միայն դուրս
բաւական է բոլոր ան հակառակութիւննե
րը ջրելու : որոնց գէժ շատ իրաւացի
պատճառներ կան , որ երկար կըլլար եթէ
անոնց ամէնը ուղեկէնք դնել հոս : Սեր
կարծիքը ան է որն որ հիմա շատերուն ըն-

դունելի եղած է, թէ յիշաւի Հոմերոս մը կար ատենօք որ Լաթիան և Ուրիսիան հազներգութիւնները շարադրեց. բայց թէ անիկայ աս նիւթերուն վրայ գրեց շատ բանաստեղծներէն ետքը, որոնց անունները իր անունին փառքին մէջը աներեւոյթ եղան. թէ ինքը ցիրուցան եղած հատուածները մինակ կարգի դնող մը չեղաւ, հապա իր ոգւոյն քուրային՝ մէջը ձուլեց բազմաթիւ նախնական երգեր, և կարգաւորելով իրեն սեպհականեց զանոնք, իր բնածին հանճարն ալ անոնց հետ խառնեց յարդարեց ու սքանչելի ձևի մը մտցուց:

Մենք կը հաւատամք թէ Հոմերոս մը կար, բայց ասով ըսել չեմք ուզեր թէ անոր վրայով եղած առասպելներն ալ կընդունինք, նմանապէս և անոր վարուց պատմութիւնը՝ որ ամէնուն ծանօթ է, և որ սըտութեամբ կըսուի թէ Լարդոսոսի դրածն է: Կարելի է որ աս աւանդութեամբ շինուած պատմութեանը մէջ ճշմարտութիւն ալ գտնուի. բայց կարելի է նաև որ Հոմերոսի վրայով ստոյգ տեղեկութիւններ չունենալով՝ կերպ կերպ մտացածին բաներ աւելցուցած ըլլան. ինչպէս որ իրեն ճիշտ կենդանագիրը չգտնուելով՝ հասարակօրէն շինծու կենդանագիր մը կը հնարեն, որն որ մեր պատկերը կը ներկայացնէ: Մասնկ ալ Հոմերոսի կոյր ըլլալը, քաղքէ քաղք մուրալով պտրտելը, և թէ Օմիււնացի, Կողոփոնացի, Սաղամոնացի, Վիւսի, Երզնացի կամ Լիւնացի եւ ըլլալը, մէկը չգիտեր ստուգել. վասնորոյ զանազան և արտառուց կարծիքներ ալ պակաս եղած չեն: (Յիշակի համար շատ ատեն չեմք կը պնդէին թէ Հոմերոս նոյն ինքն Ողիւսէս էր. և հետևաբար կըսէին թէ իր վաւերական պատմութիւնը՝ զարդարուն ոճով մը իր երկու քերթուածներուն մէջ դրուած է:

Եւ, կը հաւատամք թէ Հոմերոս է Լաթիան և Ուրիսիան հազներգութեանց հեղինակը. բայց անշուշտ իր շէնքը չեն ան ամէն գործքերը որ անոր կընծայուին, ինչպէս և ան գործքերն ալ որ դեռ իր անունը կը կրեն: Օր որ օրինակ Ղարսի մէջ Կարսի մէջ ու Լաթիան և Ուրիսիան անշուշտ ետքը շինուած բաներ են: Իսկ ան

1 փոխ:

կորսուած քերթուածներուն համար՝ որոնք հիները կը յիշատակեն թէ Հոմերոս շարադրեր է, օրինակի աղագաւ երգիծաբանութիւնը Սաղիսիէն, որն որ Երիտաւորէլ իր բանաստեղծութեան արհեստին վրայով շինած գրքին մէջ անոր կընծայէ, և որ հոն նաստանի կատակերգութեան առաջին աղբիւրը կը համարի, Երգաւորացի Յոյն հեղինակները հաստատած են թէ իրենց նախնիքը աս բանիս համար չարաչար խաբուեր են: Լաթիսպէս որ շատ զիւցաղուններուն ըրած քաջութիւնները չեք լիւլէսի և թէսէոսի կընծայէին, ասանկ ալ Հոմերոսի կընծայելով իր ատենին բոլոր բանաստեղծութիւնները՝ կը պատուէին զանիկայ: Ուստի զընդաւոր քննութիւն մը ընելէն ետեւ, մինակ Լաթիան և Ուրիսիան բանաստեղծութիւնները կը մնան Հոմերոսի. և ասիկայ բաւական փառք և պատիւ է անոր:

Եւ երկու ճարտար գործքերը խիստ շատ յարգ ունեցան ամէն տեղ մանաւանդ Հունաստանի մէջ. վասն զի ամէն բան կը պարունակեն անոնք, և ամէն բան անոնց մէկ կիմացուի, այսինքն չեղնացուց կը օնը, քաղաքականութիւնը, արհեստները և զրադիտութիւնը: Թէ որ չեղնացուց ցեղերուն մէջը՝ իրենց զանազան ժողովուրդներէ առաջ եկած ըլլալուն ու ներքին խռովութիւններուն հակառակ՝ որ երբեք պակաս չէին, կը մնար քիչ մը բարեկարգութիւն, որով անոնց ամէնը մէկ գերդաստան կը կազմուէին և մէկըմէկու վրայ սէր կունենային, աս բանին բոլոր պատճառը Հոմերոսի հազներգութիւններն էին, բան թէ իրենց օրէնսդրներուն սահմանադրութիւնները, կամ Ողոմպիական և Վիսթեան խաղերը և կամ Լամիկիտիոնեան ըսուած ժողովները. բանդի աս հազներգութիւնները իրենց կրօնական գրքերն էին, որոնք իրենց միութիւնը հաստատելու և պահպանելու առիթ եղան:

Սաղիսի փոխ:

Թէ որ մարդիկ երբեք բանի մը պակասութիւն չունենային, միշտ ստիժ կունենային զՍտուած գովելու ու անոր առատաձեռնութեանը համար շնորհակալ ըլլալու. սակայն անոնք ստիժ չէին ունենար իրենց հաւատքը և յոյսը գործածելու:

Թէոս մանկութենէ Սուրբ Գիրքերը գիտեր, որոնք կրնային իմաստուն ընել զանիկայ փրկուելու. (Բ. ՏՅ. 7. 18.) Թէ որ Տիմոթէոս մանկութենէ իմաստուն եղած էր փրկուելու, միայն հին Կառկարանի Գիրքերը գիտնալով, որչափ ևս առաւել տղաքները և տղետ մարդիկները հիմա կրնան իմաստուն ըլլալ. Կոր Կառկարանը գիտնալովն է: Եւստուծոյ Խօսքին գէմհայհոյութիւն չէ՝ ըսելը Թէ մոռնալ է անիկայ և պէտք չէ ամենուն տրուիլ, որ չըլլայ Թէ սխալմունքի մէջ իշնան և կորսուին: Որչափ տարբեր կըլսասի՝ Կառկարանի մասին: «Տէրօջը վկայութիւնը ճշմարիտ է, ագէտը իմաստուն կընէ. Տէրօջը պատուիրանքները պայծառ են, աչքերուն լոյս կուտան»: Սուրբ Թ. 7, 8: «Երիտասարդը ինչո՞վ մաքրէ իր ճամբան. ան որ քու Խօսքիդ պէս զգուշութիւն ընելով: Քու Խօսքդ իմ ոտուքներուս ճրագն է, ու իմ շաւիղիս. լոյսն է: Քու Խօսքերուդ յայտնուիլը լոյս կուտայ. ու միամիտները իմաստուն կընէ»: Սուրբ Թ. 9, 105, 130: Սուրբ Գիրքին մէջ այնպէս պարզաբար յայտնուած է փրկութեան ճամբան՝ որ եթէ հնազանդ և անկեղծ սրտով մը կուզեն անոր մէջ քաշել «ճանապարհ գնացող յիմարները անգամ պիտի չմոլորին ճամբայէն»: (Խաւ. Լ. 8) որ ընդհակառակն գիտունները և իմաստունները Թէ որ զուրկ են անանկ փափաքէ մը, որչափ Թէ և շատ քննեն Սուրբ Գիրքը՝ գեղ կոյր պիտի ըլլան զանիկայ տեսնելու: Սերձապէս ամէն մարդ կապեալ է ինքզինքին համար քննել Եւստուծոյ Խօսքը անկեղծ սրտով մը, որ կարող ըլլայ սորվիլ ինչ որ ան կըսողովցունէ, և ամէն լսած վարդապետութիւնները փորձէ աս մի միայն անսխալ կանոնով: «(Օրէնքին և վկայութեանը հարցու փորձ Թոր ընեն, և Թէ որ ան Խօսքին համեմատ չեն Խօսիր, անոնք ամենեւին լոյս ու իրաւունք չունին»: Խաւ. 7. 20: Պողոս ինչո՞ւ աղնուական կոչեց զԵրիտասարդները. վասն զի անոնք իր քարոզութիւնը անգամ պիտի չընդունէին, մինչև որ բարդատեցին զանիկայ Սուրբ Գիրքին հետ և անոր համաձայն գտան: Գործ. Թ. 11:

Սարգ չկրնար երկար ատեն իր առաջնորդը ըլլալու, առանց փորձը ընելու որ իր առաջնորդը կոյր և մոլորեցուցիչ մըն է:

Լմենք ինչ երկիւղ մը չունենանք որ Եւստուած հացի տեղ քար պիտի տայ մեզի. բայց վախնանք որ չըլլայ Թէ մենք ինքնին Եւստուծոյ տուած հացը քար դարձնենք մեր սրտին խտութեամբը:

Ինչ եմ ես. ո՞րեկէց եկայ. ո՞ր կերթամ. Ի՞նչ կընեմ. Կրանելի կըլլամք Թէ որ աս չորս հարցմունքը ամէն օր ընենք մեր անձերուն, և զգուշութեամբ խորհինք անոնց վրայով:

Չար մարդուն՝ ինչպէս և գէշ չունին, լուր Թէնէն ատելի վախնալ պէտք է քան Թէ անոր ձայնէն:

Լմենք Եւստուծոյ Խօսքին մը:

Լմենք Եւստուծոյ Խօսքին մը և սալիտակ մը մէկ տեղ քարոզ մը լսելով զԵւստուծոյ էին իրենց մեղաւոր ըլլալը: Զնդիկը քիչ մը ատենէն ետքը Քրիստոսով եղած Թողութեան շընորհքին ներգործութիւնը ունենալով՝ իր սրտին մէջ կըյնծար: Սալիտակ մարդը երկար ատեն մոտաւորութեան մէջ մնաց, և երբեմն ալ գրեթէ յուսահատութեան կըմտնուէր. բայց վերջապէս սալիտակ ալ Եւստուծոյ շնորհքը սկսեց ներող սիրոյն զօրութիւնը զգալ իր սրտին մէջ և ուրախանալ: Եւստուծոյ մըն է մըն և սալիտակ իր Թըխտեսիլ եղծօրը հանդիպելով ըսաւ անոր. «Ի՞նչէն է որ ես երկար ատեն իմ մեղացս ծանրութեանը տակը հեծելով չէի գիտեր ինչ ընել որ փրկուիմ, իսկ դուն այնպէս շուտով միտնալով Թիւնը գտար. Քըրիստոսով»: Ս'ի հղեայր, պատասխանեց Զնդիկը, ըսեմ քեզի անոր պատճառը. ըսեմք Թէ մէկ երեւելի անձն մը կուգայ և կը խոստանայ քեզի մէկ նոր հանդերձ մը. դուցէ անատենը դուն քու հանդերձիդ կը նայիս և կըսես. «Իմ հանդերձս շատ աղէկ է, կարծեմ Թէ դու ուրիշ մը ունենալու չեմ կարօտիր: Եւստուծոյ իշխանը ինձի կուտայ ան նոր հանդերձը. ես իմ վրաս փաթուած հին կտաւին կընայիմ, և կըսեմ, սալիտակ ոչինչ բան մըն է, մէկդի կը ձգեմ զանիկայ և ան նոր հանդերձը կառնեմ. Զիջող ասոր պէս, եղբայր, դուն ուզեցիր քու հին արդարութիւնդ քիչ մը ատեն ալ գործածել, կըղժուարէիք զանիկայ մէկդի ձգել. բայց ես ողորմելի շընդիկս ամենեւին մէկ արդարութիւն մը չունէի. անոր համար մէկէն ի մէկ ուրախութեամբ ընդունեցի մեր Տէրօջը Քիստոս Քրիստոսի արդարութիւնը»: Տէ. Փիլ. 7. 4—10: Եւստ. Թ. 30—33 և 7. 3:

Որչափ շատ ըսեմք քրիստոնէից որ աշխարհասէր մարդիկներուն թողուն աշխարհը, հերքէ:

Վասն մէկը կըզարնէ, կըսեմ. գնաց հեռացաւ ան Ժամը, մէկմըն ալ դառնալիք չունի: Սենք անատենը կըհամարենք Ժամը, երբ որ կը կորսնցունենք զանոնք:

Սէնա Էսթ — Սորբէ Կարաբէնէի վանքը:

Աս պատկերը կրցուցընէ մեզի Սինա լեւոր ու Սորբէ Կատարինէի վանքը՝ որուն վրայով ուրիշ անգամ տեղեկութիւն տուած եմք*, չիմա աս զուարճալի պատմութիւնը ևս մէկ ուրիշ ծանապարհօրդի մը գրքէն առնելով կըզնեմք հոս:

«Կէս գիշերուան մօտ հասանք մենք Սրբոյն Կատարինէի վանքը, որն որ լեռանը սառնորտը շինուած, ու բարձր պարիսպով մըն ալ շրջապատած է, պէտուիններէն պաշտպանուելու համար:

Վիշ մը Ժամանակ բարձր ձայնիւ կանչելնէս ետքը, պարսպին ճակատէն պատուհան մը բացուեցաւ ու շուան մը վար երկընցաւ, որ մէջքերնիս կապելով պինտ մը բռնեցինք, ու մէկզմէկու ետեւէ վանականները վեր քաշեցին մեզի, ուներս ընդունեցին պատուհանէն, որն որ վանքը մանուշու մի միայն գուռն էր: Հետոյ վեր առին մեր կարասիները, ու մեզ քանի մը գտաիկոններէն վեր մեր հանրատանալու սենեակները տարին:

Աս գտաիկոնները շատ փոքրիկ են բայց ազնիւ գորգերով՝ ու բարձերով զարդարուած. ու վառած մաքուր կանթեղ մը կախուած է առաստաղէն:

Ս անքին միաբանները քսանի չափ են ամենն ալ: Տոյն, ու շատերը ծերութեան հասած: Տուտինիանոս շինել տուեր է աս վանքը հազար չորս հարիւր տարիի չափ առաջ. շէնքը շատ մեծ է ու խիստ մաքուր կըպահեն զանիկայ: Ս Խաբանները մեզի պարզ ընթրիք մը ու արմաւէ հանած քիչ մը օղի բերին: Հացէն ետքը գացինք վանքին գուրսի գաւիթները պտտելու և տեսնելու: Սինայի ան ահագին գահալէժները՝ որոնք վան-

քին վրայով կախուած են, ան գիշերը լուսնի շառաւիղներովը լուսաւորած գեղեցիկ տեսարան մը կըներկայացնէին:

Հետեւեալ առաւօտուն լսեցինք տրեղաներուն ձայնը, որ պինտ կանուխ իրենց աղօթքը կըսէին: Ժամը իննին հրաւիրեցին մեզի նախաճաշիկ ընելու իրենց հետ սեղանատունը. աս մէկ անգամի կերակուրը անոնց բոլոր օրուան համար է. թէ և անոնցմէ մէկը անօթենայ նէ ետքը, քիչ մը հաց ու պանիր կընայ ուտել զատ իր առանձին սենեակը՝ արեւը մանուշու տանները:

Նախաճաշիկին՝ ամէն մէկուն կըտրուի պզտի նկատակ մը ազնիւ ու ճերմակ հացի. պնակ մը ու լոռէ կամ գարիէ ապուր, քանի մը բողկ, և փոքրիկ գաւաթ մը օղի. բնաւ մանղէն կերակուր չեն ուտեր:

Սեղանատունը երկայն ու գեղեցիկ սենեակ մըն է, որուն ճակատը դրուած է Վաթիքի ու Լքքայութեան մեծ պատկեր մը: Վրանը քով փոքրիկ ամպիոնի մը վրայ կեցեր էր արեղայ մը և բարձր ձայնով աւետարան կըկարդար մինչև կերակուրին վերջը: Հետոյ սեղանատունէն երբոր դուրս ելանք մեզի խաչվէ բերին, և իւրաքանչիւր վանական երկու գաւաթ խաչվէ խմեց: Աս հայերը խիստ տկարամիտ և տգէտ մարդիկ են. շատերը երկար ատենէ՛ի վեր հոս բնակած են. և թէպէտ խորին ծերութեան հասեր էին, բայց իրենց առոյգ ու զուարթ դէմքերը յայտնի կը ցուցնէին ան տեղի օգին առողջութիւնը:

Ս անականներուն վարած կեանքը, խիստ ցաւալի ու միայնակեաց կեանք մըն է: Մտնք բնաւ չեն համարձակիր անապատին մէջ շրջելու, Պէտուիններուն վախէն, որոնք շատ կատեն զվանականները:

Աս անգգամները վեց տարիի չափ առաջ, վանքին մօտ եղած գահալէժներէն մագլցի վեր ելին:

* ՏԷ. Շ. 1842, էրես 101:

լով, հրացան պարպեցին ներս, ու զարկին սպան-
նեցին վանականներէն երկու հոգի, որոնք պա-
տահմամբ իրենց խուցերուն դուռը կայներ էին։
Սկանքին պարտեղը, որ շրջապատած է բարձր
պարիսպով մը, զարգարուն ու գեղեցիկ տեղ մըն
է, բոլորովին աս ժողովրդոցը մեծ աշխատու-
թեամբը եղած։ Հոս կըմանուի մէկ ստորերկրայ
ճամբայէ մը, ու ծայրը զօրաւոր դուռ մը ունի։
Լեռեղաներուն մի միայն ճարտարութիւնը ու
զբօսանքը աս պարտեղին մշակութիւնն է։

Պոնափարթ երբոր Վահրէի էր, վանքին պա-
րիսպները աւելի բարձրացնել տուաւ. և երկու
կտոր ալ թնդանթ խրկեց վանքին պաշտպանու-
թեանը համար։ Բայց աս խաղաղասէր մարդի-
կը բնաւ չեն գործածեր զանոնք, թէ և մէկ ան-
գամ նետերով բաւական է բոլոր Պէտուին
արապները զարհուրեցնել և փախցնել։ Իսկ ան
թշուառականները աղէկ գիտնալով թէ վանա-
կանք ձերմակ հաց ունին վանքին մէջ, կուգան
պարիսպէն դէպ 'ի վեր հրացան կըպարպեն
բարձրաձայն սպառնալիքներով. մինչև որ արեւ-
զանները բանան պատուհանը ու շատ մը հացեր
նետեն անոնց, որոնք իսկոյն կըժողվեն ու կեր-
թան։

Սկանքին բրինձը ու ալեւորը Վահրէի յունաց
մենաստանէն կըխրկեն. ու Պէտուինները թող
կուտան որ անմեաս անցնի աս ընծաները. քանզի
դիտեն թէ աս բանը իրենց աղէկ հարբ մըն է,
յետոյ իրենց ալ բաժին ուղեւոր։

Խորհրդածոթիւնս Լեռեղանի։

Վրուխ ԺԿ

Յիսուս իր մահուամբ կըփառաւորի։

Սկանք հիմա՝ ո՞վ հոգի իմ, քու կարեկ-
ցութիւնդ և զարմացումդ շարժող մը
տածութիւններով զբաղած էիր, և քու
Փրկիչդ քեզի համար յետին խոնարհու-
թեան մէջ տեսար։ Բայց արդ ժամանակ
է տեսարանը փոխելու, ու նոր և տարբեր
երևոյթով զանիկայ քու աւջեղ ներկայա-
ցունելու, որ արդարեւ հաւասարապէս զար-
մանալի է, ու պիտի ցուցնէ քեզի թէ Լեռ-
ուած իր Որդին չթողուց, ու անոր յետին
չարչարաններուն և արհամարհութիւննե-
րուն մէջ անոր Լստուածային մեծվայել-
չութեանը ու կարողութեանը վրայով ա-
ռանց բազմապատիկ վկայութիւններու չձը-
գեց զանիկայ։ Լստը համար էր որ Լեռ-
տարանիցը հոգ տարաւ աշխարհի ծանու-
ցանել թէ ան աւուր վեց ժամէն մինչև ինը
ժամը բոլոր երկրին վրայ խաւար եղաւ.
արեւդակը խաւարեցաւ, ու տուճարին վա-

րագոյրը վերէն վար երկուք ճեղքուեցաւ,
ու երկիր շարժեցաւ, և քարերը պատուե-
ցան, ու գերեզմանները բացուեցան, ու
շատ սուրբ ննջեցեալներու մարմիններ յա-
րութիւն աւելին։ Ինչպէս մարդ է այս,
ո՞վ հոգի իմ, որ երկինք և երկիր և բոլոր
տարերը իր հետը չարչարուին, ու իր հո-
գեւարութեան ցաւերուն առեւել այսպիսի
աղղու սասանութիւններ՝ այսպիսի հրաշալի
երևոյթներ ծաւալեն բոլոր ստեղծական բը-
նութեան մէջ աս մեր ստորին աշխարհը։
Ի՞նչ մանաւանդ ինչ անսովոր մահ է այս, որ
ասանկ նոր կեանքով կեդրանութիւն շնոր-
հեց անոնց որ աւաջ մեռեալ էին։ Լեռ-
գործերը ամէն կասկածանքներէ հեռի թող
խմայունեն քեզի՝ ինչպէս և պէտք էր որ հա-
մոզէին անատենը զանոնք աչքով տեսնող-
ները, թէ ասիկայ ուրիշ մէկը չէ՝ և չկր-
նար ըլլալ, բայց եթէ Տէր Յիսուս Քրի-
ստոսը, աշխարհի Փրկիչը, Լստուածոյ
միածին Որդին, կատարեալ Լստուած և
կատարեալ մարդը. երկրի վրայ ճշմարտա-
պէս միայն ան մարդը որ մեր բնութեամբը
ապրեցաւ, ու անոր վրայ մեղաց տրատ մը
չձգեց։ Ի՞նչ սակայն տես թէ աս անարատ
Լեռեղանութիւնը ինչպէս անօրէններուն կար-
գը դասուեցաւ, մարդկային ընկերութեան
իրէն բոլորով դուրս ձգուեցաւ, արհամարհե-
ցաւ և անարգեցաւ, մարդոց ծաղը՝ ու ժո-
ղովրդոց ատելի եղաւ։ Լեռն որ մարդոց որ-
դիններէն ընտիր էր և գեղեցիկ, թշուա-
ռութեամբ մաշեցաւ՝ տառապանքով տգե-
ղացաւ. ու իր երևոյթը այնպէս անչա-
ցաւ մարդոց որդիներէն, որ զննքը տես-
նողները իր վրայ զարմացան։ Լեռնային
քը մեր մեղքերուն համար վերաւորեցաւ,
և մեր անօրէնութիւններուն համար սա-
տիկ չարչարուեցաւ. այսպէս ինքը խաչին
սեղանին վրայ սուրբ պատարագ մատու-
ցաւ, և անուշահոտ ողջակէզ մը եղաւ՝
որ բոլոր ողջակէզներէն աւելի ընդունելի
է քեզի, ո՞վ Թագաւոր և Լայր յաւիտե-
նական փառաց. ինքը աս ամէնը կատարեց՝
որ անիրաւութեամբ ընդունած և համբ-
րութեամբ կրած իր մահովը շնորհանէ ան
բարկութիւնը որուն արժանի եղանք, թըշ-
ուառական մեղաւորներուն ճամբայ բանայ
քու ողորմութեան տէրութիւնը մերձենալու, և

մեղ իր արիւնովը առաջ մաքրած ըլլալով՝
իր հետը նստեցունէ դմից երկինքին մէջ ,
որ քու շնորհքիդ անիմանալի առաւելութիւնը
մեղի ցուցուի աս անհամեմատ մարդա-
սիրութիւնովը որ Քրիստոս Յիսուսով մե-
ղե եղաւ :

Գլուխ ԺԻ

Լըթթ առ Հայրն Լստուած :

Ո՛վ Տէր , քու սուրբ տեղէդ՝ երկնից
բարձրութեան մէջի քու մեծվայելչու-
թեանդ բնակութեան վար նայէ , և քու
աչքերդ թող հաճին աս ամենապատուա-
կան և կատարեալ սխառարագին վրայ՝ որ
մեր մեծ քահանայապետը քու սուրբ Որդիդ
Յիսուս իր եղբայրներուն մեղացը համար
մատուց : Սի՛ մերժեր մեր աղօթքը . այլ
թէ և մեր անօրէնութիւնները շատ են , ու
թշուաւաբար աստամբեցանք քեզմէ ,
բայց վրան Յիսուսի Տեառն միւրջ քու բար-
կութիւնդ դարձուր , և քու երեսիդ լոյսը
մեր վրայ ճառագայթէ թողութեան և խա-
ղաղութեան միութարութիւնովը : Լհաւա-
սիկ մեր եղբորը արիւնը՝ այն ցանուած ար-
իւնը՝ որ Լբեւին արիւնէն ալ աղէկ կըխօ-
սի , մեծաբարբառ կողողակէ քեզի խաչին
վրայէն : Լա արդեօք հնա՛ր է որ ինքը ան-
օգուտ տեղը հոն կախուած մնայ . և սակայն
կրնամք ըսել թէ դեռ հոն կախուած է
ան , վասն զի ամէն անցեալ բաները քեզի
ներկայ են՝ որպէս թէ անոնք հիմա կըլան .
և դարձեալ՝ որ քրիստոնեայք երկրի վրայ
իրենց հանապազօրեայ աղօթքներովը անոր
չարչարանքները միշտ կըներկայացնեն
քեզի , ու ինքը երկինքը իր ամենաբաղցր և
ամենազօր միջնորդութիւնը կընէ : Տես
արդ՛նով Հայր սիրելի , ու ծանցցի՛ր որ ա-
սիկայ է քու որդւոյդ պատմութեան , ան
ճշմարիտ Յովսէփին՝ որուն նուազօր օրինակ
մըն էր նահապետը : Չար գողան պատա-
ռեց զինքը , իր կատարութեամբը ոտից կո-
խան ըրաւ անոր հանդերձը , ու անոր արիւ-
նովը օղորեց անոր գեղեցկութիւնը : Տես՝
կաղաչեմ , այն հինգ զարհուրելի վէր-
քերը , որով անողորմ ստեղծուածը սխառ-
ռեց իր փափուկ մարմինը : Տես այն ձորձը
որն որ ողջախօս և անմեղ երիտասարդը
ձգեց եգիպտացի պուռնիկին ձեռքը , իր

մարմինը կըսեմ , որ պատառեց չար և չը-
նացող ազգը : Յիշէ՛ թէ ինչպէս առաւել-
ընտրեց ասկէց զըկուելը , քան թէ իր ան-
մեղութիւնը արատաւորելը . նախամեծար
համարելով կամաւոր աղքատութիւնը , եր-
կար և անընդհատ տրտմութիւնները ու
նոյն իսկ մահուան բանտը , քան թէ աշխար-
հի թագաւորութիւնները ու անոնց փառ-
քերը , երբոր խաբեբայ փորձողը աս հը-
րապոյրը ըրաւ անոր ըսելով . Լսոնց ամէ-
նը քեզի կուտամ թէ որ դուն իմ առջևս
լինես ինծի երկիրպագութիւն ընես : Լա
արդ՛նով Տէր մեր , և Հայր երկնաւոր , մը-
տածէ որ քու որդիդ դեռ կենդանի է , ու
բոլոր եգիպտացւոց երկրին Տէրն է . մա-
նաւանդ թէ քու տէրութիւնդ որչափ որ կը
տարածի բովանդակ երկրի երեսին վրայ՝
ինքը կիշխէ : Վասն զի դուն դժոխքին ու
գերեզմանին բանտէն զինքը հանեցիր , մե-
ծապէս զինքը բարձրացուցիր , և քու աթո-
ռիդ վրայ նստուցիր . մահկանացութիւնը
իր վրայէն առիր , և իր խաչեալ մարմինը
ցանկալի գեղեցկութեամբ և անմահ կեան-
քով զարդարեցիր : Լնողորմ Փարաւոնին
բռնակալութիւնը հիմնադրուած կործանեց ,
մահուան կապերը խօյց , տարտարոսին զօ-
րութիւնները գերի վարեց , և իր անյաղ-
թելի աստուածային կարողութեամբը յաղ-
թանակաւ ելաւ երկինքը իր սեփական բը-
նակութիւնը : Լրտեսեմ՝ կրտեսեմ զին-
քը հաւատոյ աջօք՝ որ փառօք և պատուով
պսակուած է , և մշտնջենաւորապէս քու
տուջեդ է քու մեծվայելչութեանդ աջ
կողմը՝ մեզի համար բարեխօսութիւն ընե-
լու : Լա ո՛վ կրնայ երկբայիլ անոր բարե-
խօսութեանը յօժարամտութեանէն կամ յա-
ջողակութեանէն . վասն զի ինքը Լստուած
է՝ քու էութեանդ , և մարդ՝ մեր էութեանէն :
Լն որ քու Որդիդ է , մեր ալ եղբայրն է .
ոսկր՝ մեր ոսկորներէն , ու մարմին՝ մեր մար-
միններէն :

[Թէ որ բարեկամ մը ընտրես , նայէ որ իբրեւ
ամուսին բոլոր կենացդ համար ըլլայ : Բայց
միտք բեր հին առակը որ կըսէ . “բարեկամ միե-
ջե սեղանը” , ու երբէք առաքինութեան աս հման-
ները մի անցնիր , բարեկամիդ աղէկութիւն մը ը-
նելու մտքով , եթէ ոչ՝ բարեկամութիւն չըլլար
ան՝ այլ մոլի միաբանութիւն մը :

Սե և սպիտակ մարդիկ :

«Սեբեր» կըսէ Պըրքհարդ Լ. փրիկէի երեւելի ճամբորդը, այնպէս կըկարծեն որ մարմինին սպիտակութիւնը հիւանդութենէ յառաջ կուգայ և տկարութեան նշան մըն է. ուստի ամենեւին տարակոյս չկայ որ սպիտակ մարդը՝ շատ ստորին էակ մըն է անոնց առջևը»։ Լս ճամբորդը կըշարունակէ ըսելով, թէ «Եւ ամառանոցի օրերը՝ կը լըսէի որ իմ չորս դիւս կըպուռային. Լսած ասէն մէկ Սպարտայէն : Վեղացի աղջիկ մը ուսկից քանի մը սոխ գներ էի, մէկ օր մը տասնիկ ըսաւ ինծի. Եւ աւելի սոխ կուտամ քեզի թէ որ քանաս գլուխդ որ տեսնեմ»։ Լս քանիս համար ութը հատ սոխ ուզեցի, որն որ խկոյն տուաւ : Բայց երբ որ փակեղս հանեցի ու տեսաւ իմ սպիտակ գլուխս որ բոլորովին ածիլուած էր, մեծ սարսափով մը ետ քաշուեցաւ : Հարցուցի իրեն կատակով, թէ կուզե՞ս որ ինծի պէս սպիտակադուլս այր մը ունենաս : Սիւծ զգուանք ցըցուց ու երդում ըրաւ, թէ ալ աղէկ է որ Տարբուրէն բերուած գերիններուն խիստ տպեղը աւնու քան թէ ինծի պէս մարդ մը»։

Բրիտանիոն-իւն չապէշխատանի մէջ :

Չապէշխատան որ Սուրբ Վրոց մէջ Լթովպիա կըկոչուի, մէկ ընդարձակ երկիր մըն է Լգիպատոսի և Լուպիայի հարաւային կողմը : Իր շրջապատը եղած անմատչելի լեռները և անապատները, և իր ժողովրդոցը ու իր սահմանները բնակող ցեղերուն վայրենի բարքը՝ պատճառ եղած է որ աս երկիրը միշտ քիչ հաղորդակցութիւն ունենայ աշխարհիս մնացած մասերուն հետ : Լւրոպայի և Լսիայի քրիստոնեայք շատ դարեր զրեթէ գլխովին մոռցեր էին, թէ քրիստոնէական կրօնքը դաւանող մէկ մեծ ազգ մը կըգտնուի Լ. փրիկէի մէջ : Սիայն աս վերջին երեք դարերուն՝ երբեմն երբեմն Լւրոպացիներէն չապէշխատան գացողներ եղան, և շատ տարի չէ որ Լնգիլիայի կառավարութեանը կողմէն դեսպան մը և Լաղըիայէն վանապան գործակալներ խրկուեցան հոն, որոնք շատ տեղեկութիւններ տուին ան երկրին հանգամանացը և վիճակին վրայը :

Չապէշները քրիստոնէութիւնը կըդաւանին, բայց առանց գիտնալու ճշմարիտ քրիստոնէութեան ինչ ըլլալը : Լնոնք այնպէս կըհամարին թէ Վորթք Լապիլոնցի ընտրող զիւնյն 27—38 համարին մէջ յիշուած Լթովպացի ներքինին եղած է իրենց եկեղեցիին հիմնադիրը. բայց արժանահաւատ պատմութիւնները կըհաստատեն

թէ չորրորդ դարու սկիզբները մասա քրիստոնէութիւնը անոնց մէջ : Համի Տեառն 330ին աւտենները, փրումէնտիոս անուն մէկը՝ Լըքսանդրիոյ Լթանաս եպիսկոպոսէն չապէշխատան խրկուեցաւ քարոզութեան պաշտօնով, և անոնց առաջին եպիսկոպոսը եղաւ : Հետեւալ դարուն քրիստոնէական եկեղեցին հաստատուեցաւ բոլոր չապէշխատանի մէջ, և քրիստոնէութիւնը մինչև Լ. փրիկէի ներսերը ծաւալեցաւ : Իրենց առաջին եպիսկոպոսը Լըքսանդրիոյ պատրիարքէն ընդունած ըլլալուն համար, անկէջ 'ի վեր միշտ կախում ունեցան ան աթոռէն և անոր թիւ մը սկսուեցան : Երբոր Վեոսկորոս՝ Լըքսանդրիոյ պատրիարքը, և Լւտիքէս, յամին 481ին Վաղկեդոնի ժողովէն դատապարտեցան Վրիստոսի մարդկային բնութիւնը ուրանալուն պատճառովը, չապէշները հերքեցին աս ժողովին վճիռները. և մինչև հիմա միշտ չապէշխատանի եկեղեցիին Լալոնը կամ պատրիարքը, եղած է մէկ խպտի քահանայ մը, Լգիպատոսէն խրկուած և աղէքսանդրիոյ առաջնորդէն ձեռնադրուած : Սիջին դարերուն աս քրիստոնէական եկեղեցիին և տէրութեանը վիճակին և անցքերուն վրայ շատ քիչ տեղեկութիւններ տրուած են պատմութեանց մէջ : Վաղաքական պատմութեանը նայելով՝ չապէշխատանի տէրութիւնը երբեմն շատ ընդարձակեցաւ, և Կարմիր Օտովուն անդիի կողմը անցներով մինչև Լսիա տարածեցաւ. բայց ետքը երբ որ Սահմանականները ան երկրներուն մէջ սիւսեցան՝ ոչ միայն կրկին Լ. փրիկէ բռնեցին զանոնք, այլ նաև Կարմիր ծովուն արևմտեան եղբրքը եղած բուն իրենց գաւառներն ալ ձեռքերնուն առին : Իսկզբան վեցերորդ դարուն փորձուկէշները Լթեքը շատ տեղերու տիրելով չապէշներուն հետ ծանօթացան, և Լւրոպայի քրիստոնեաներուն իմացուցին աս ծածկուած քրիստոնեայ տէրութիւնը. և Լւրոպացւոց ու չապէշներուն մէջ երթևեկութեան դուռ մը բացին : Լաջ անոնց մէջ եղած հաղորդակցութիւնը բարեկամօրէն էր. բայց Լւրոպացիք շուտով սկսան հակառակիլ, իմանալով որ իրենց աս նոր եղբայրները հերետիկոսութեան և հերձուածողութեան յանցանքը ունին. ուստի ամէն բանէն առաջ բուն զօրութեամբ ջանացին չապէշական իշխանութեանը և հաւատքին նստանդանները զանոնք : Լս ձեռնարկութեանը շիզմիկները ձեռնտու էին, իրրե իրենց սեփական գործը համարելով : Լնատները թըշնամութիւն մը ծագեցաւ չապէշներուն և պապական քարոզիչներուն մէջ, որ շատ տարիներ տեւեց : Լսոնք շատ խախտանք կրկնէն ետքը՝ վերջապէս յաջողութիւն դասն թ եօթներորդ դարուն առջի տարիները, իրենց կրօնքին դարձունելով չապէշխատանի Լթիլոնը կամ ինքնակալը : Ուստի կայսրը անմիջապէս հրովարտակներ հանելով հրատարակեց որ այնուհետև ազգը չապէշայ քահանայապետին նստանդի. և

պատուիրեց ժողովուրդին որ անկէ ետեւ Հոռվմայ եկեղեցիին դաւանութիւնը, արարողութիւնները և քահանանքը ընդունին. բայց ժողովուրդը բոլոր լորուժեամբ դէմ կեցաւ աս հրամանին: Ենտեղ կայարը պապականաց ձեռնադրութեամբ ուղեց բռնութեամբ Կաղանդեցնել զանոնք. ամէն կողմէն ժողովուրդը հետզհետէ կապարտաբէր, և շատ արիւնհեղութիւն կը լլար: Ի վերջոյ կայսրը ձանձրացաւ իր ժողովուրդը հարստահարելէն. և մէկ մեծ յաղթութիւն մը ընելէն ետեւ 20,000 զիւղականներու վրայ, որոնցմէ ութը հազարը կռիւն մէջ սպանուեցան, վերջոյ հաստատել տուաւ կրօնական խաղաղութիւնը Հապէշխտանի մէջ՝ հետեւեալ ծանուցումը հրատարակելով. «Ես եղբ, լեցեղ, առաջ ձեզի Հոռվմայան հաւատքը տուինք, հաւատալով որ անիկայ է ճշմարիտ հաւատքը. բայց որովհետեւ իմ ժողովուրդէս շատերը սպանուեցան աս բանին համար, ինչպէս նաև հիմա գիւղականներուն դէմ եղած պատերազմին մէջ, վասնորոյ վերստին ձեզի կը դարձունեմք ձեր հայրերուն կրօնքը, որպէս զի ձեր քահանանքը նորէն տէր ըլլան իրենց եկեղեցիներուն, և իրենց նախնի արարողութեամբը կատարեն ժամերգութիւնը»: Այսպէս բոլոր պապականները Հապէշխտանէն դուրս վերադառնալով աս բոլոր խոռովութեանը վախճան տրուեցաւ:

Հապէշխտանի եկեղեցին Լատիքեան վարդապետութեանը կը հետեւի Վրիստոսի բնութեանը վրայով. Հոգւոյն Սրբոյ բղխումը միայն Հօրմէն կը գաւառի: Սուրբ Գիւրքը՝ կրնդունի իբրեւ մի միայն կանոն հաւատոյ: Հաղորդութիւնը իբրեւ գոյափոխութիւն կամ զոհ չընդունիր, և երկու տեսակէն ալ կուտայ աշխարհականաց, եկեղեցականներուն ամուսնանալու հրաման կուտայ. քանդակագործ պատկերներու երկրպագութիւն ընելը ապօրինաւոր կը համարի, բայց եկեղեցիները լեցումը են նկարուած պատկերներով, Բատուճոյ՝ հրեշտակի և սրբոց: Վաւարանի վարդապետութիւնը կը հերքէ, բայց սակայն միջաստիան մը ըլլալ կը խոստովանի մահուան և յարութեան մէջ տեղը, ուր մեռելներուն հոգիները օգնութիւն կընդունին կենդանիին աղօթքովը, պահքովը և ողորմութիւնովը: Բատուճոյ առջևը սուրբերը և հրեշտակները բարեխօս կը բռնէ. բոլոր ուրիշ քրիստոնեաներէն աւելի պատիւ կը մատուցանէ Կոյս Սարիամին և Սրբոյն Սիքայէի, խիստ շատ աղօթքներ ընելով անոնց քան որչափ կը մատուցանէ Վրիստոսի՝ մի միայն միջնորդին. տօնացոյցը յոյժ ծոխի և սուրբերով, և շատ տօնախմբութիւններ և պահքեր ունին: Խոստովանութիւն ալ ունին քահանային, որուն անեծքէն աստիկ կը զարհուրի ժողովուրդը ամենամեծ աղէտք մը համարելով զանիկայ. և մեծ եռանդով կը ջանան կատարել ողորմութեան տուրքերը և սպաշխարութիւնները, որ քահանան կը հրամայէ իրենց՝ մեղաց քաւութեան համար: Եկեղեցական

արարողութեանց մէջ քանի մը խիստ տարօրինակ սովորութիւններ և ծէսեր ունին, Հրէից օրէնքէն տոնուած կամ գուցէ նախնի Լիթուական կուտաշտութիւնէն պահուած: Իրենց եկեղեցիները որ ընդհանրապէս փոքր և անշուք են, Հրէից տաճարին ձևը ունին. անոր պէս իրեք մասներու բաժնուած են. ամենէն ներսինը սրբութիւն սրբոց կրկնութիւն և միայն քահանան կրնայ մտնել հոն: Հոն կը պահուին սկիհները և հոն պատարագ կը լլայ. հոն դրուած է նաև Թապօլը կամ տապանակը, որ մէկ սնտուկ մըն է և մէջի եղածները հասարակութեան չեն ցուցնէր. բացի քանի մը որոշեալ ատեններէ՝ աշխարհականները կարող չեն երկրորդ դասէն անդին անցնել. անհաւատները՝ և անոնք որ ղետական անմաքրութիւն մը ունին, եկեղեցիէն դուրս կը մնան. ամենքն ալ պարտին բոկոտն ըլլալ. և եկեղեցին մտնելու ատեն պէտք է որ սեամբ՝ և դուռը համբուրին: Դամերգութիւնը կը կատարուի նախնի Լիթուական լեզուով, որ կը սուրի գէեպայ և մեռեալ լեզու մըն է. միայն իրենց Սուրբ Գիւրքը աս լեզուով է: Հարթութեան օթներորդ օրն ու առաջին օրը իրենց գործերէն կը դադարին և խրատութեամբ կը պահեն, քի՛ Հրէից շաբաթը և քրիստոնէից կիրակին: Սովորական օրինացը մէջ արգիլուած անսուրբ կենդանիները չեն ուտել, իրենց բաժակները և պնակները կը լուան կրօնական պարտաւորութիւն մը համարելով. Հեթանոսի հետ կերուխում չեն ընէր, ոչ ալ ան կենդանին կուտեն, որ Սուրբ Լորդորդութեան անուամբ մորթուած չէ: Թշվառութեան սովորութիւնն ալ ունին, թէ և կրսեն թէ պարտաւորութիւն մը սեպած չեն, այսու ամենայնիւ հեթանոսութիւնէ դարձի եկողները առանց թշվառելու չեն թողոր: Մէկէն աւելի կնիկներ կառնեն և հարձեր կը պահեն, թէպէտ իրենց եկեղեցոյ կանոնին դէմ է: Բնականութիւնը լոկ քաղաքական կանոնի մը պէս է, և ամուսինները կրնան մէկը մէկ արձակել երբոր ուզեն. աս դիպուածիս կինը իրաւունք ունի իր օժիտը՝ ետ առնելու, թէ որ շնութեան յանցանքով բռնուած չըլլայ: Հապէշները ամէն տարի կրկին կը մկրտուին, Բատուճոյայանութեան օրը, որ ատեն բոլոր ժողովուրդը թափօրով դէտը կերթան, և ալք կանայք և տղայք խառնիխառն և անամօթ կերպով հոն կը մտնեն մկրտուելու: Խիստ շատ պահքեր ունին որ տարօրինակ խառութեամբ կը պահեն. և բոլոր տօն օրերը մէկտեղ տոնելով տարուան ամբողջ կէտը վնասակար ծուլութեան մէջ կը վառեն, եկեղեցին այնպէս հրամայած ըլլալուն համար: Բայ քրիստոնէական մարդութեանց և Հրէական մնացորդներուն հետ խառն շատ հեթանոսութենէ մնացած արարողութիւններ ունին, որ թէպէտ եկեղեցոյ կանոններուն դէմ է, բայց ժողովուրդը սովորութիւն ըլլած է

կրճաղէր : Բայց որ ատեն ողորմելի վայրենիին վրայ կիյնէին շները, ու անիկայ կըսէր բարձրաձայն ճշել, ընտանի նապաստակը անմիջապէս ետ դառնալով՝ յուշիկ տուն կերթար, և անանկ տեղ մը կըպահուէր որ ան օրը ամենեւին մէկը չէր կրնար տեսնել զանիկայ :

“Հաս չանցաւ իմ կենդանիներս մեծ համբաւ ունեցան բովանդակ Բորենիայի մէջ . բայց անոնց ամենէն հետաքրքրականը՝ ջրշուն մըն էր, որն որ շատ կըսիրէի ես : Ասիկայ միշտ իմ անկողնիս մէջ կըքնանար, և հաւատարիմ պահապան մըն էր ինծի . քանզի թէ որ մէկը իմ սենեակիս մերձեւնար, իսկոյն զիս կարծիքովներ մեղմ խանչուն մը հասնելով որ իր սովորական ձայնն էր . ու թէ որ հանգիստէր որ քիչ մը սովորականէն աւելի խորունկ քնոյ մէջ ըլլայի, այնքան շարժմունքներ կընէր լանջաց վրայ և այնքան ձայն կըհասնէր որ վերջապէս կարծնցունէր զիս :

“Զում միս կամ ձուկ երբեք չէր ուտեր . ուրբաթ և շաբաթ օրերը որ պահոց օրեր են, անոր համար հաւ մը կամ աղանի մը կըխաշուէր . բայց ասորք ալ չէր ուզեր ուտել թէ որ կարսոն չըլլար վրանին, վասն զի չափէ դուրս կըսիրէր աս խտար :

“Այնքան շներէն՝ միայն թաւամաղն էր իր բաւկամը, որուն հետ կըխաղար միշտ, բայց թաթերով ու ակոսներով կըհալածէր միւսները, և անոնց մէկն ալ չէր համարձակէր դպչելու աւնոր : Բայց իր հանգամանքներուն ամենէն պատուականը աս էր որ տանը հարկաւոր եղած ձուկը կըհոգար : Արբ որ կըսէի իրեն . իմ փոքրիկ անասունս, շատ մարդունիմք այսօր, կերակուրի համար ձուկ պէտք է . անմիջապէս լճին մէջը ընկըմբելով մէկիկ մէկիկ շատ ձուկ կըհանէր : Անոնք պահոց մէջ անխոնջ կաշխատէր . որ ատեն սեղանակիցներուս թիւը միշտ շատնալու վրայ էր օտարականներուն դալով : Գրշունը բաւական կըլլար ամէնուն, առանց ընդհանրութիւն մը ցուցնելու խիստ դժուարին ծառայութեանը անգամ : Ճամբորդութիւն ըրած ատենս քովէս չէր հեռանար . ու լճի մը կամ գետի մը եզերքէն անցնելու՝ աղէկ գիտէի որ կէսօրուան և իրիկուան կերակուրին համար անշուշտ ձուկ պիտի ունենամ : Բայց մեր Հօհաննէս թագաւորը լսելով որ ամէն կողմ իմ զարմանալի անասնոյս վրայով գտնուելուս կըխոսուի, շատ անգամ իր պալատի աղետակամներէն մէկը խրկեց ինծի և ուղեց ջրշունը, անոր տեղը երկու պատուական ձի խոստանալով և օրուսի գրամ որ ուղիւ : Աս առաջարկութիւնը ուրիշ բան չէր ինծի համար, եթէ ոչ կրակով մը սիրտս այրել . վասնորոյ շատ ժամանակ գէմ կեցայ ու չուղիցի որ իմ սիրելի կենդանիէս բաժնուիմ : Բայց վերջապէս տեսնելով որ միշտ նոյն պահանջմունքը կընէ ինծի, որոշեցի որ զանիկայ ընծայ խրդկեմ իրեն : Աստի՛ երբ որ ջրշունս վանդակի մը մէջ դրի որ խրկեմ իր նոր տիրոջը, խեղճ անա-

սունը անանկ ցաւագին աղաղակ և ճիշ մը հանել սկսաւ, որ շոտ մը ականջներս ցոցելով փախայ անկից . երբէք այսքան սրտնեղութիւն և ցաւ զգացած չէի : Թագաւորին հասնելու ատենը՝ խեղճ անասունը բոլորովին նիհարեց որ արտաւոր էր բուր մը պէս . և որ ատեն զգուել կուգէին զանիկայ, իր ակոսները կըցուցնէր անոնց : Ա՛հ երբ մը թագաւորը ըսաւ թագուհւոյն . “Ա՛նչ կըսես, Արիէդ, ես միտք ունիմ որ քիչ մը աս կենդանին գողեւմ” : Աս որ լսեց թագուհին սոսկալով մը աղաղակեց բարձրաձայն և աւաղեց որ չընէ աս բանը : Բայց թագաւորը մտիկ չորաւ ու երկնցուց ձեռքը ըսելով . “Ի՞նչ որ զիս չեմ անհաշտ, աղէկ նշան մըն է ան . իսկ թէ որ խաճնելու ըլլայ նէ, հոգ չէ . լրագիրներուն մէջը չեն դներ աս անցքը” : Ապա գողեց անկերկիւղ . և փոխանակ խաճնելու՝ ինչպէս որ կը կարծուէր, ջրշունը սկսաւ քծնիլ . ասոր վրայ շատ ուրախացաւ թագաւորը, և ան վայրկեանէն ետքը միշտ անոր հետ կըգտնուէր . ու իր սիրելի թագունը որ ջայլամի տեսակ մըն էր, նմանապէս և ընտանեացած քաւթարիներէ՝ հեռացուց իրմէ . ջրշունը իրեն խրկելուս՝ ամբողջ թերթ մը բան գրեր էի, ծանուցանելով անոր ընտելիւնը և սրնուցանելու կերպը . ճիշտ իմ գրածնուրուս պէս ըրին, անանկ որ՝ հետզհետ սորվեցաւ կենդանին իր նոր բնակութեանը : Բայց օր մը երբ որ ջրշունը՝ արքայական պալատին մօտը եղած անտառներուն և մարգագետիններուն մէջ կըպտուէր, պահապան զինուորներէն մէկը տեսաւ զանիկայ, զարկաւ սպաննեց ձեռքի գաւաղանով, և անոր մօրթը ոչինչ գտնուելով՝ Լճի մը վաճառեց : Գրշունը աներեւոյթ ըլլալուն համար՝ տակնուվրայ եղաւ արքայական պալատը . սկսան ամէն կողմ փնտրուել զանիկայ . և վերջապէս իմացուեցաւ անոր ինչ ըլլալը : Արբ որ անոր մօրթը բերին թագաւորին ցուցուցին, ձեռքերովը աչքերը ծածկեց և խիստ բարկացած հրամայեց որ հրացանով սպաննուի ան դժբաղդ պահապան զինուորը : Աս հրամանը անշուշտ պիտի կատարուէր, թէ որ թագաւորին խոստովանալայր ալքեպիսկոպոսը միջնորդութիւն չընէր : Ան օրը մինչև իրիկուն թագաւորը կերակուր չկերաւ, և մարդու հետ չուղեց որ խօսի : Աստիկ աս արքայական հաճոյից վախճանը . Հօհաննէս թագաւորը գրեթէ օգուտ մը չքաղեց անկէ, բայց զրկեց զիս իմ զուարճութենէս” :

Փոխնիայի Սեպտ. անունով ուսպիւրին յիշատակարաններէն խաղաւթ :

Հատ մարդիկ այնքան շատ չեն տրտմիր Աստուծոյ օրէնքին գէմ մեղանչելուն համար, որչափ որ կըտրտմին իրենց մեղքերուն գէմ Աստուծոյ օրէնքին խստութեանը համար :

Գեղեցիկն և բարայն լըայ :

Ին ատենի փիլիսոփաները՝ որոնք կը սէին թէ չար բաները իրօք չկան , աս վարդապետութեամբը վկայութիւն կուտային Լրարչին բարերարութեանը որ մեղի երջանկութեան սահմաններ է : Լապէն մարդկային կեանքը լըցուն է բարիքներով , և միայն անոնց վրայօք խօսելով՝ որոնց աղքիւրը մեր ներսի դին է , մեր միտքը ճարտար գործ մը չէ՞ մի աստուածային բարեբարութեանը , ու անդին շնորհ մը չէ՞ որ Լստուած մեղի ըրեր է , կարող ընելով մեղի , բարիին՝ գեղեցիկին և ճշմարտին ճաշակը առնելու :

Լմէքս ալ ստեղծուած եմք բարին սիրելու համար . ուստի ամէն անգամ որ մէկը բարի գործ մը կըրտեսնէ , կամ թէ բարութիւն մը կըղիտէ մէկուն վրայ , սիրով կը խանդաղատի , և ուրախութիւն մը կըզգայ որ առանց երկբայութեան՝ բարի ըլլալու ու ինքնին աղէկութիւն մը ընելու ուրախութեանէն ետեւ , ամենէն քաղցրն է որ կարենայ մարդս ունենալու աշխարհիս մէջ :

Ես կարծեմ թէ և ոչ մէկը կըզտնուի որ բնականաբար չջարժի գեղեցիկին սիրովը : Գեղեցիկ բաներուն տեսութիւնը կազմէ մեղի , հաճելի կըլլայ , իրեն կըձգէ , գաղտնի կապակցութեամբ մը որ կայ մարդկային հոգւոյն և ան ամէն բանին մէջ որ գեղեցիկութիւն ունի :

Ճշմարտին զգացումը ևս հասարակ հանգամանք մըն է ամէն մտքերու , ու աս ալ բնութեան բարերարութեամբը՝ որ բարեբաղբար մեր իմացականութիւնը կազմեր է ճշմարտութեանը վրայ զմայելու համար :

Բայց պէտք չէ կարծել որ աս զուտ հաճութիւններուն վայելքը , որ մարդուս կեանքը կըզարդարեն , հաւասարապէս ամէն մարդու տրուած է : Գեղեցիկ նկարի մը տեսութիւնը , կամ ուրիշ գեղեցիկ արհեստաւոր գործ մը , նոյնչափ հաճութիւն չպատճառեր տգէտի մը , որչափ որ դիտուն մարդու մը . ասիկայ կըզտնէ անոր վրայ գեղեցիկութեան նշանները , որն որ տգէտը չգէտը , և ոչ կրնայ իմանալ իր անկիրթ ախորժակին համար :

Տուր ընտիր գիրք մը անանկ մէկու մը ձեռք որ իր միտքը վարժած չէ . հագիւ թէ

անոր մէջ քանի մը պինտ հասարակ եղած ճշմարտութիւնները կրնանայ , ու քիչ հաճութիւն կունենայ իր ընթերցմունքէն : Ին նոյն դիրքը տուր մտացի մարդու մը , որ բնական հանճարով և վարժութեամբ , ամէն ճշմարտութեանց՝ սերմունքը ունի իր ներսը . չթողուր որ փախչի աչքէն ինչ որ հեղինակը կուզէ լսել . կըհետեւի անոր մանրամասն զրոյցներուն և բոլոր գործոյն , ու խորամուխ ըլլալով անոր մտածութեանը մէջ՝ կըկազմէ անոր հետ իբրեւ ընկերութիւն մը մտաց նոյն գաղափարները ունենալով . և ասիկայ աղբիւր է ոգւոյն ամենամեծ հաճութեանցը :

Լսապէս է բարի գործքն ալ . զանիկայ տեսնողները ամէնքն ալ սիրով կըհաճին . բայց քիչ մարդիկ կարող են անոր բոլոր արժէքը գիտնալ , և ընդունիլ անկէց ան ամէն ուրախութիւնը՝ որ աս տեսութիւնը կը մատակարարէ . անոնք միայն որ ունին ընծիւղները՝ ան ամէն բանին որ բարի է , բարերարին զգացմունքներուն մէջ կըմտնեն , սրտով կըմիանան անոր հետ , և կուրախանան իր գեղեցիկ գործոյն վրայ , գաղտնի վստահութեամբ մը թէ պիտի կարենան անոր նմանելու :

Ես կըխօսիմ հոս անանկ գործի մը վրայ որ մեծութիւն ունի , և ամէն մարդ կըտեսնէ զանիկայ . բայց կան նաև այնպիսի բարերարութեան գործքեր որ համեստութեան և բարեսէր քաղաքավարութեան վրայ կը կայանան : Լսոնք են քաղցր հոգածութիւններ , որ մարդկային ընկերութեան զուարճութիւնները կըկազմեն : Լսալիսի բարերարութիւններ , որ մէկ խօսք մը , մէկ հայեցում մը , հնչումը ձայնին , դէմքին բացատրութիւնը , բաւական են զգացունելու , չեն շարժեր շատերը : Սակաւութիւ հն ան քաղցրաբարոյ մարդիկները , փափուկ սիրտ ունեցողները որ աս ըսածներովս կըշարժին : Բանդի մարդս այնքան զիւրազգած չէ ան հաճութեանը , բարութիւն տեսնելու մէկու մը վրայ . սիրտը այնքան բաց չէ բարիին դոյղն տալուցութեանը , երբ որ ինքն ալ հակամէտ չէ քաղցրութեան և բարութեան :

Գիւլ :

Ահա աս տեղս բնութեան մէկ վարձաւորութիւնը կայ . որ մեզի այնչափ աւելի կրօնացունէ քաղցրութեան բարի գործերը տեսնելու , այնչափ հաճութիւն կուտայ գեղեցիկ բաներու վրայ մտածելու , ընտիր գրքեր կարդալու , որչափ որ մենք ունիմք ազնիւ բնականութիւն՝ ընտիր ախորժակ և վարժուած միտք :

Վանուգ եւ իր պաշտօնականները :

Աս թագաւորին իշխանութիւնը այնքան զօրացաւ, որ իր պատուասէր բնութեամբ երբեք չէր կարծեր որ ան աստիճանը հասնի : Տանիմարայի թագին հետ՝ որ ծննդեան դիպուածը իր գլուխը դրեր էր, Անգղիայի, Շվեդի և Վորվեկիայի թագերն ալ միացուցեր էր, վասնորոյ Վանուգ Սեփ ալ կոչուեցաւ :

Իրիկուն մը՝ Վանուգ ծովեզերքը նստած կը խորհէր , ու իր աշուրները գէպի հեռաւոր տեղուանք պտըտցնելով՝ գուցէ կը մտածէր ան ոճիրները՝ որոնցմով այսքան թագաւորութիւններու տիրած էր , և գուցէ կը փափաքէր որ Ուլկիանու ու երկնից վսեմ խաղաղութիւնը իր սրտին ալ աղէ և հանգստեցնէ ան սոսկալի պատերազմը , որ անցած բաներուն յիշատակութիւնները կը պատճառէին : Երբ որ ասանկ խորին և ցաւալի մտածմունքներու մէջ ընկած կերևար , ոմանք իր պաշտօնականներէն՝ ակնածութեամբ իր քովը կայնած , կերպ կերպ շողորթութիւններ կընէին : Աշխարհիս ամէն թագաւորները իրենց տիրոջ հետ բաղաւտելով , այնպէս կը ձևացնէին որ անոնց մէկն ալ թագաւորական պատուոյն արժանաւորութիւն չունի : Վանուգի լուծութիւնը՝ կարծես թէ աւելի խրախոյս կուտար աս չափազանց գովեստներուն , անանկ որ վաղվադակի համարձակեցան մէջերին աս հարցմունքը ընելու թէ , Վանուգ բոլոր մարդոց ամենէն մեծը ըլլալով , և յոյժ իմաստունը , որ երկիրը կը կառավարէ , կարելի է արդեօք որ աշխարհիս մէջ իրմէն մեծ թագաւոր մը գտնուի : Ետը վրայով քիչ մը տարակուսեցան . բայց շուտով լուծեցին իրենց տարակոյտը , և համառօտ ըսեալ՝ Ետուծոյ գոյութիւնն ալ ուրացան , որ բովանդակ տիեզերաց իշխանութիւնը իրենց տիրոջը ընծայեն : Վանուգ քրմճիծաղ ըլլալով անոնց երեսը նայեցաւ , ու թող տուաւ որ յիմարութեամբ մէկզմէկ՝ գերազանցեն . ան նոյն ատենը սկսան յանդուգն հայհոյութիւններու և անփառ շողորթութու-

թիւններու մէջ մէկզմէկ անցնելու ջանք մը ընել :

Աս միջոցիս՝ որ արեւը մարը մտնելով վրայ էր , ցուրտ և խոստիկ հով մը փչելով խռովեցաւ ծովը . ալիքները կը բարձրանային , և մակընթացութենէ ստիպեալ որ արդէն սկսած էր , արագութեամբ և մռնելով կուգային հեռուանց : Պաշտօնականները արտմութեան մէջ կը դիտէին ծովուն խռովութիւնը . բայց թագաւորը նստեր էր և ուրախութեամբ կը լսէր անոնց խօսքերը . այնքան հաճութիւն կը ցուցնէր՝ տեսնելով որ հետզհետէ աստուածութեան հանգամանքները կուտան իրեն , որ մէկը չէր համարձակէր անոր արքայական զարմանքը աղմկելու : Վանուգ միաբերան աղաղակէն ետէ գլխովին յափշտակեալ մտք , թէ՛ Վոյ , Վանուգ աստուած մըն է , ի՞նչպէս հետք էր որ ցուրտ և ռամկական ոռով ըսէին անոր . Տէր , զիջել եղիւ , որ ծովուն ջուրը քու ոտուքներդ չթրջէ :

Աս տեսարանը քանի մը վայրկեան տևեց . Վանուգ հաճութիւն կը ցուցնէր , տեսնելով որ երկիւղը իր շողորթութիւններուն երեսի գոյնը կը շրջէ և ձայներին կը տակաւացնէ : “Ի վերջոյ ալիք մը եկաւ թագաւորին աթոռին զարկաւ , ու թրջեց իր քովը եղող աղւտականներն ալ որոնք մէկէնիմէկ քիչ մը ետ քաշուեցան : Վանուգ գէպի անոնց դառնալով ըսաւ . “Ի՞նչ կընէք , ատ ի՞նչ անոտի երկիւղ է որ կը տիրէ ձեզի . չէ՞ որ Ետուծոյ հետ էք” : Եպա ձեռքը ծովուն վրայ երկնցնելով յայտնաբարբառ աղաղակեց . “Ո՛վ ալիքներ , կարգիւնձ ձեզի որ ասկէ անդին չգաք իմ երկրիս վրայ : Զեռացէք իմ թագաւորութենէս . հնազանդեցէք ձեր տիրոջը” : Զաղիւ թէ աս խօսքս կը մնացունէր , և աս երկրորդ ալիք մը առջինէն աւելի մեծ , զարկաւ իրեն ու գրեթէ բոլորովին ծածկեց զինքը : Ան ատենը հանգստութեամբ ոտք ելաւ , թողուց իր աթոռը ծովուն ալիքներուն մէջ , ու այսպէս ըսաւ . պաշտօնականներուն , որ գլխովին շփոթեր էին . “Ինչ կը յանդգնիք երկրաւոր թագաւորի մը կարողութիւնը բաղդատել Վերագոյն Եսկին կարողութեանը հետ որ տարբերք կը կառավարէ . դեռ կը յանդգնիք , կըսեմ , մահկանացու մարդ մը , ձեզի պէս տրկար արարած մը բաղդատել Ետուծոյ հետ , որ ինքը միայն կարող է ըսել Ուլկիանու , “Սինչէ հոն գնա՛ , անկից անդին մի՛ անցնիր” :

Լ'ԵԼԵՆ ԿԵԼԵՆ ԿԵԼԵՆ ԲԱՆԵՐ:

Քսանթոս՝ որ կուգէր իր մէկ քանի բաւականներուն հարկիք մը ընել, մէկ օր մը պատուիրեց խոզովքոսի՝ իր գերիին և միանգամայն խոհակերին, որ կերակուրի համար ամենէն աղէկ բանը պատրաստէ: Եւ որ լսեց փառաբանին խոզովքոս՝ բաւ ինքիւնն. «Եւ քեզի կըսորվըցունեմ, որ քու ուզածդ ինչ բլլայլը այսուհետեւ բացայայտ իմացունես ինծի՝ ու զնաց լեզուներ զնեց և անոնցմով տեսակ տեսակ կերակուրներ պատրաստեց: Կոչնականները առջի բերուած կերակուրը զովեցին, բայց տեսնելով որ հետզհետէ մի և նոյն տեսակ բան կուգար իրենց առջևը, ձանձրացան անկից ու չուզեցին ուտել: «Եւ քեզի չպատուիրեցի», ըսաւ Քսանթոս, որ ամենէն աղէկ կերակուրը շինես»: Եւ յ' պատասխան տուաւ խոզովքոս. լեզուէն աղէկ ուրիշ լո՛ւնչ բան կայ: «Ենիկայ քաղաքական կենաց կատնէ, գիտութեանց բանիքը, ճշմարտութեան և իրաւանց գործիքը: Ենով քաղաքները կըշինուին ու կարգ կանոն կունենան. անով մարդս կըհրահանգէ կըհամոզէ, ժողովներուն մէջ կըթաղաւորէ, ու իր հաւատքին պարտաւորութիւնները և ազօթքը կըկատարէ»: «Շատ աղէկ», ըսաւ Քսանթոս որ կուգէր պատճառ մը գտնել զանիկայ պատժելու, «վաղը գնա՛ ծախու առ ամենէն գէշ բանը ու անով կերակուրը պատրաստէ. նոյն մարդիկները պիտի գան հաց ուտեն ինծի հետ ու ես կուզեմ որ մէկ տարբեր ճաշ մը բլլայ»:

Հետեւեալ օրը խոզովքոս ան նոյն կերակուրը եփեց, ըսելով թէ աշխարհիս մէջ լեզուէն գէշ բան չկայ: Քանզի անիկայ է ամեն կուրծքերուն մայրը, վէճերուն սնուցիչը, երկպառակութիւններուն և պատերազմներուն աղբիւրը: Ինչպէս որ կըսուի թէ անիկայ ճշմարտութեան գործիքն է, նմանապէս մոլորութեան ալ գործիքն է ան, և զըպարտութեան ևս՝ որ աւելի չար բան մըն է: Ենով քաղաքները կըկործանին, ու մարդիկ գէշ բաներու կըհամոզուին: Ինչպէս որ լեզուն աղօթք ընելու կըծառայէ, ասանկ ալ հայհոյութիւններ արտասանելու գործկածուի:

Քսանթոսի բարեկամները ելան գացին

աղէկ հասկընալով, թէ գործածութիւնն է որ լեզուն ամենէն աղէկ կամ ամենէն գէշ բան մը կըլլայ:

Կոստանդինոս Խոյսէր Նախկը:

Երթան կըհամարիմք զնել հոսան նամակը՝ որ Կոստանդինոս կայսրը յամի Տեառն 326ին, Լաւերիոս Կեսարիոյ Լալիսկոպոսին գրեց. որուն մէջ կըտեսնեմք երախայրիքը ան աշխատութիւններուն, որ Սուրբ Գիորքը տարածելու համար այսօրուան օրս բովանդակ աշխարհի մէջ կըլլան:

«Փրկչին ողորմութեամբ՝ բազմաթիւ անձինք քրիստոնէական հաւատքը ընդունեցին աս քաղաքիս մէջ, որուն մեր անունը տուած եմք (Կոստանդինոպոլիս): Ենչուշտ կըվայլէ որ անոնց բարեպաշտութիւնը այնպիսի կերակուր մը ընդունի որ մեղացանէ և աճեցընէ զանիկայ: Վասնորոյ կըցանկամ որ գուն մեր Սուրբ Գիորքէն օրինակել տաս գեղեցիկ մագաղաթներու վրայ յիսուն օրինակ. քանզի ինչպէս որ գիտես, շատ հարկաւոր է որ անոր ընթերցմանը դիւրութիւն մը տրուի. և աս աշխատութեանը համար պէտք է որ յաջողակ անձինք ընտրես, որպէս զի ան օրինակները գիւրաւ կարգացուն, և միանգամայն չափաւոր մեծութիւն ունենան որ զանոնք տեղափոխելը դժուարին չըլլայ: Եւ թեմական եպիսկոպոսին հրաման տուած եմ՝ որ ատ ծախքին համար որչափ դրամ պէտք է նէ խրկուի քեզի: Սատի ձեր խնամոցը կըյանձնեմ որ յիշեալ Լատուածաշունչները որչափ որ հընար է շուտով օրինակուին: Երբոր լըմնալու ըլլան, երկու հատ հասարակաց կառք ընտրես, ու անոնց մէջ զնելով զանոնք՝ ձեր սարկաւազներէն մէկուն ընկերութեամբ ինծի խրկես: Գիտնաս որ ես մեծ ուրախութեամբ պիտի ընդունիմ զանոնք:

Լատուած պահպանէ զքեզ ամենասիրելի եղբայր:

Եւսեբիոս, Ժառ. Կոստանդինոսի.
Գլխ. 7. գլ. 34:

Երթա՛նք, բարեկացող մարդը, գոռոզ կամ նախանձաւոր՝ ու շատախօսը, ուրիշ բան չեն կրնար ըլլար, բայց միայն գէշ և սուտ բարեկամներ:

Երթուն կեցիր, քանզի հոգիին ծուլութիւնը մահուան կըմտիկնայ:

Սրտին խտուրտիւնը՝ մտքին լուսաւորութեանը գէմ կըկենայ:

Վարդապետականության գործը:

Ինչպես որ աշխարհիս փրկագործութիւնը յանձնուած էր Վրիստոսի, անանկ ալ աւետարանը քարոզելու գործը յանձնուած է քրիստոնեաներուն: Եւ գործը այնքան հարկաւորապէս պէտք է կատարուիլ աշխարհիս փրկութեանը համար, որքան որ Վրիստոսի գործը պէտք էր կատարուիլ. քանզի այնչափ հարկաւոր է մարդոց աւետարանը գիտնալը, որչափ որ հարկաւոր է աւետարանին ըլլալը: «Եւ որ Որդիին կը հաւատայ՝ յաւիտեանական կեանքը կընդունի. և ան որ Որդիին չնազանդիր անիկայ կեանք չտեսներ հապա Մատուծոյ բարկութիւնը կը մնայ անոր վրայ» (Հոհ. 36) և «Ինչպէս պիտի հաւատան անոր որուն վրայով չսեցին»: Լուով. Ժ. 14: Ուրեմն քրիստոնեային գործն է քարոզել զՎրիստոս ամէն մարդոց, և յորդորել զանոնք անոր հաւատալու: Եւ ինչպէս ճշմարտիւ խրկուած է աս գործին, ինչպէս որ Վրիստոս խրկուած էր իրենին: Այսն որոյ մեր կենաց գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ զանիկայ կատարելը, որչափ որ Վրիստոսի կենաց գլխաւոր նպատակն էր իր գործը կատարելը. և մենք անանկ պատրաստ ըլլալու եմք հրաժարելու աշխարհային վայելելութիւններէն աս մեր գործին համար, ինչպէս որ Վրիստոս հրաժարեցաւ երկնայիններէն իր գործին համար:

Վաղաբնական խոսքի մը քրիստոնեականութիւնը իրենից գործին համար:

Ինչ զարմանալի օրերու հասեր եմք. մարգարէութիւնը կիմացունէ թէ վերջի ժամանակին փառաւոր օրեր պիտի ըլլան Սիօնին համար, որ ատեն բոլոր աշխարհ պիտի տարածի Վրիստոսի թագաւորութիւնը, և մեզի նշաններ կուտայ՝ որոնցմէ կիմանամք թէ հիմա ան օրերը շատ հեռու չեն: Երկրիս ամէն կողմը պատահած բազմութիւ և զանազան դիպուածները յայտնի կը ցուցնեն թէ մարգարէութիւնը լրանալուն ատենը կը մօտենայ: Եւ շարժ, քրիստոնէից երկրի սահմաններէն անդին, կը բացուի Եւետարանը ընդունելու: Հիմա ոչ միայն Վրէն լատինացիք, արաւային Վիքրիկէի Ոթթենթացիք, վայրենի Վերիգացիք կընդունին Եւետարանը. ոչ միայն Խաղաղական Ովկիանոսի մէջ եղած կղզիները, Զեդկաստան և Զարաւային Վերիգայ բաց են Եւետարանին, այլ նաև Չինաստան որ մինչև հիմա գոց էր, աս

մօտեցաւ բացուեցաւ Վրիստոնեայ աղանդուն, որ աւետարանը քարոզուի իր միլիոնաւոր ժողովուրդին:

Սեր փրկութիւնը պէտք է որ աս իրեք կերպերուն մէկով ըլլայ: Կամ բոլորովին Վրիստոսով, կամ բոլորովին մեր անձերուն գործքերով, կամ ըստ մասին Վրիստոսով, և ըստ մասին մեր գործքերով: Հիմա քննենք աս բանը. թէ որ բոլորովին Վրիստոսով կը փրկուինք, ուրեմն ամենեւին պէտք չէ մեր գործքերուն վրայ դնել մեր յոյսերը. և մեր փրկութեան բոլոր փառքը Վրիստոսին է: Թէ որ կը փրկուինք բարեգործութիւն ընենու համար, ան ատենը մեր փրկութիւնը մեղմ է, չէ թէ Վրիստոսէն և պէտք է մեզի փառք տանք և ոչ Վրիստոսի: Թէ որ կը փրկուինք ըստ մասին Վրիստոսով և ըստ մասին մեր գործքերով, ուրեմն փառք կէսը միայն Վրիստոսինն է, և կէսը մերն է: Բայց տես ինչ կըսէ Մատուծոյ. «Շնորհքով փրկուած էք դուք հաւատքով. և աս չէ թէ ձեզմէ է հապա Մատուծոյ պարգէն է. չէ թէ գործքերէն, որ մէկը չպարծի»: Լուով. Ժ. 8. 9:

Չկրնար մէկը աւելի վտանգաւոր եղանակաւ խաբել զմարդիկ, քանք եթէ ցուցնելով անոնց՝ երջանկութիւնը իբրեւ նպատակ իրենց երկրաւոր կեանքին: Երջանկութիւնը՝ կամ թէ ըսենք, կատարեալ հաճութեան վիճակ մը, նար չէ որ մէկը կարող ըլլայ աս աշխարհէս ստանալու. ու մտածելը անգամ թէ կրնայ մարդ ձեռք բերել զանիկայ իր կենացը մէջ, խիստ ապահով միջոց մըն է կորսնցունելու ան նոյն բարեքներուն վայելումը՝ որ Ստեղծողը տուեր է մեզի համար: Եւ յո, մեծ և սրբազան պաշտօն մը ունիմք մենք աս աշխարհիս մէջը կատարելու. քանք անիկայ կը պարտաւորէ մեզի դժուարին և մշտնջենաւոր պատերազմ մը ընելու: Եւստ ամենայնիւ ստոյգ է որ աս պատերազմը հաստատուն մտօք եղած՝ աղբիւր է ան ամենաբազմաբարեկրութեանը, քան որչափ կրնայ գտնուիլ աս անցաւոր երկրի վրայ:

Հետաքրքիր կընմանի ագահին, որուն ընչաքաղցութիւնը իր հարստութեանը հետ կաւելնայ:

Եւ նաեւ է ունենալ երկրի և երկնի միութեալութիւնները մէկտեղ. այլ պէտք է ընտրել:

Վիտցած եղի որ քու միակ գանձերդ անոնք են որ սրտիդ մէջը կը կրես: